

ČESKO-LUŽICKÝ VĚSTNÍK

Ročník XXX / číslo 2

březen–duben 2020

www.luzice.com

20 Český učitel poprvé jako
velikonoční křížer

22 Lužice jako
konec německého světa

30 Revitalizace
Hórníkovy lužickosrbské knihovny

31 Politik na odpočinku
Benedikt Dyrlich

Radworští křížáci v Bačonje.
Foto: Jürgen Mačij

Mina Witkojc,
básniřka, překladatelka a novinářka

»

Mina Witkojc byla hlavní postavou lužickosrbského národního hnutí v Dolní Lužici mezi světovými válkami. Vedle práce redaktorky *Serbského Casniku* psala umělecké texty, zejména básně, a překládala, zároveň je příkladem emancipace lužickosrbských žen. Narodila se roku 1893 v Bórkowech v dolnolužických Blatech do velmi chudých poměrů (jako nemanželská dcera služebné, po matčině smrti ji vychovala babička). Za nacistické diktatury nesměla publikovat a válečná léta strávila ve vyhnanství v Erfurtu, kde vzniklo její nejznámější dílo *Erfurtské vzpomínky (Erfurtske spomnješa)*. Ty vydala po válce v Československu, kde žila do roku 1954 v Praze v Lužickém semináři, než se vrátila do Dolní Lužice. Zemřela roku 1975 v domově důchodců v Popojcích.

Apryl | Duben Mina Witkojc

Wichař šumi, dešč se lejo,
wšo se zrazom zajšmiwa,
wšo se šeri, wšo se chwjejo
a se z deščom zalewa.

Swět, ach kak sy naraz grozny!
Kak se zdaš mě wobuzny,
swětla, zwjaselenja prozny,
ale poľny wóstudy.

Toš juž zas se wusmjejkujo
złotne słyńcko z wjacora!
Wšo se žiwnje pósweťlujo.
Žo ga jo ta tšachota?

K zajtšu stoj nět módrocarna,
pšez poľ njebja naduta.
Jeje zlosć jo byla marna
tak ak mója wobuza.

Ženu, wšeje šěže licha,
wen, wěc' we jspě wóstaš njok.
K pódzajtšu, kak žiwnje, sćicha
stoj tam nět ten módry mrok!

A te wólše w kupach, smugach
stojte carne, knorate!
Co pak wižim w słyńcnych pšugach?
Wjerchy su juž pupkate!

Co se běli pód wólšami?
Zwónki graju z wěšykcom
Słodka wóň stoj nad wódami
za kwišecym rokitom.

Wšuži, zož jan glědam, pytam,
hynac wšo ak dejeto!
Cuju, wěm a wšuži cytam,
až jo naraz nalěto!

Vichr hučí, dešč se leje,
wše se rázem zatmívá,
wšude šero, wše se chwěje,
dešč už všechno zalívá.

Světe, zošklivěl jsi celý!
Zdaš se mi teď chmurný dost,
beze světla, bez veselí,
učiněná mrzutost.

A už se zas na západě
zlaté slunko usmívá!
Všechno svítí zvláště, mladě,
kde pak je ta bouře zlá?

Na východě se teď černá,
přes půl nebe nadutá.
Marně byla rozružená,
tak jako já mrzutá.

Běžím, volně se mi dýchá,
ven chci, být už v přírodě.
Modré mračno, divně zticha,
stojí tam na východě.

Olše – zdá se, černé ještě –
stojí v hájích, nad vodou;
v slunci svítí kapky deště –
větvě samý pupen jsou!

Pod olšemi blízko tůně,
co se bělá za kvítí?
Sněženky! A sladká vůně,
to už kvete rokytí.

Všude, kam se jenom dívám,
všechno podle pořádku!
Cítím, vidím, srozmívám,
že je rázem jaro tu!

Z antologie Basnikarska kjarmuša (2017) přeložila
Zuzana Bláhová-Sklenářová.

Ocenili byste místo papírového
Věstníku elektronickou celobarevnou
verzi zaslanou e-mailem? Obraťte
se na redakci časopisu!

Státní fond kultury ČR

Vydává Společnost přátel Lužice
U Lužického semináře 90/13
118 00 Praha 1 – Malá Strana
luzice@luzice.cz, www.luzice.com
Ročně v šesti číslech nákladem
300 výtisků.
MK ČR E 6880. ISSN 1212-0790.
Roční předplatné: ČR 300 Kč,
zahraničí 20 € (hotově 15 €) bankovním
převodem na účet Fio banka, a. s.,
2900678633/2010.

Redakční rada
Vedoucí redaktorka: Eliška Oberhelová,
eliska.oberhelova@gmail.com
Zástupce vedoucí redaktorky:
J. Zdichynec, zdichy.j@seznam.cz
Členové: Z. Bláhová, R. Čermák, K. Peršín
Grafika a sazba: V. Machurka
Rada se ne vždy ztotožňuje s názory
a slohem pisatelů. Za pravdivost
odpovídá autor. Nevyžádané rukopisy
nevracíme.

MILÍ PŘÁTELE,

v sobotu 28. března měla proběhnout valná hromada SPL. Termín to nebyl náhodný, byl dán dvěma jinými: jednak jsme se chtěli pochlubit zdárným čerpáním saské státní dotace na renovaci nejstarších fondů Hórnikovy lužickosrbské knihovny, jejíž první rok jsme museli vyúčtovat právě do konce března. Jednak v neděli 29. března uplynulo na den přesně pět let úřadování předsednictva pod vedením mým a Elišky Oberhelové. Avšak ze zjevných důvodů se valná hromada uskutečnit nesměla.

Těch pět let bylo tučných. Vyjmenovávat vše, co se dělo, by bylo zbytné – kdokoli si to může přečíst v *Česko-lužickém věstníku*. Úhrnem vzato se za tu dobu dařilo dávat o srbské Lužici vědět v médiích, byly stabilizovány a zmnoženy spolkové finance, počet pořádaných akcí se rozrostl na desítky ročně, byl postaven nový web i redesignován časopis.

Bible slibuje tučných let sedm, leč my o dva roky vlivem aktuálního koronadění zřejmě přijdeme. Jsem si téměř jist, že dotace kulturním spolkům v následujících letech poníží, a předpokládám, že kvůli úsporám poklesne i zájem o zájezdy do Lužice (bude-li vůbec možné se tam vypravit). Očekávám tedy roky chudší, v nichž se projeví, zda nastartované fungování stvořilo dostatečné morální a fanouškovské zázemí pro nedobré časy.

Věřím, že ano. Zřejmě budeme muset proměnit své fungování, možná si odpustit něco z toho, nač jsme si zvykli. Například nebude tak snadné investovat do majetkového rozvoje, nejspíš budeme muset hledat nové dotační cesty, více agendy asi budeme tvořit online (zvažujeme v této formě přednášky, autorská čtení a besedy, jazykový kurz, ale i spustit podcast atp.). Čert zatím ví, jak se situace vyvine, všechno

jsou pouhé předpoklady. Ale máte právo vědět, o čem přemýšlíme.

Víru v to, že nesnáze překonáme, mi dává právě étos let uplynulých a přátelství v té době navázaná. Jsou silná, nebojí se improvizace a mají výdrž. Všem tedy děkuji za jejich dosavadní nadšení, práci, kritiku, kamarádství, množství přestěhovaných knih, skříní a vypitého alkoholu i za obstarání davu turistů odvezených do Lužice i přivezených odtamtud sem. Byly to skvělé roky. Ostatním děkuji za přízeň a prosím vás o pomoc, bude-li nám jí potřeba. Nebojte se nám napsat, co děláme špatně, co byste chtěli jinak, či co naopak je tak dobré, že toho má být víc. Za vazbu k vám jsme vděční víc než za cokoli jiného. X

Buďte zdraví, ať se s vámi můžu těšit na viděnou,

Lukáš Novosad,
předseda SPL

Ptačí svatbu slavily i děti v Praze, svátek vyvrcholil lampionovým průvodem ke Karlovu mostu.

Foto: Kateřina Kovanic

POPRVÉ NA KONI

Jan Breindl

Velikonoční jízdy, „křížácká“ procesí na koních, která do sousední vsi vezou zvěstování o zmrtvýchvstání Ježíše Krista, jsou patrně první věc, která i neznalého člověka při slově „Lužice“ napadne. Letos ale koronavirová epidemie způsobila, že procesí nevyjedou. Poprvé za mnoho desítek let. V následujícím textu si je ale můžeme připomenout, a to netradičním způsobem – nahlédneme do zákulisí a prožijeme přípravu na loňskou jízdu s Janem Breindlem, českým učitelem v Lužici.

„Já mám sice plný zuby článků o křížáckých, ale zase kdyby to byl článek z pohledu našince, který se dostal na koně, to by smysl mělo a velký,“ požádal mě loni před Velikonocemi Lukáš Novosad, abych sepsal svou osobní zkušenost s účastí v tradičním procesí na koních. To, že následující text píšu v první osobě, prosím neberte jako snahu exhibovat nebo se dělat důležitým. Spíše bych čtenáře rád pozval k tomu, aby skrz moje zážitky a prožitky vnímal, jak Lužičtí Srbové tento svůj ikonický zvyk prožívají a co pro ně znamená. Jedna faktická poznámka předem: účastnil jsem se procesí budyšínské farnosti, které se v některých ohledech liší od těch vesnických. Mimo jiné i tím, že jeho kontinuita byla v době totality přerušena a byla obnovena až začátkem devadesátých let dvacátého století.

■ Srpen 2017

Přijíždím do Lužice představit se jako nový učitel češtiny u Lužických Srbů. Seznamuju se s osazenstvem Lužickosrbského domu a s učiteli na školách, kde budu působit. Při potřásání rukou rozeznávám slovo *wjeselimy*, občas zachytím nějaké to německé *zwar*, *also*, *genau* nebo *einfach*. Jinak nerozumím skoro ničemu. Něčemu přece: prakticky pokaždé, když o mně někdo něco vypráví, zazní slovo *katolski*.

■ Podzim 2017

Kromě výuky češtiny ve školách a kurzech pro dospělé se účastním rovněž místního náboženského života. Hraju na varhany a zpívám

v kostelním sboru. Takhle někdy po nedělní mši poprvé dostávám podivný dotaz – jestli prý s nimi zítra pojedou. Ale kam a proč?

■ O něco později

Zase se mě někdo ptal, jestli s nimi zítra pojedou. Netuším kam, ale říkal to takovým tónem, jako bychom už byli na něčem domluvení. Povídám, že o ničem nevím a zítra beztak nemůžu, protože musím do práce. „*Nic jutře, Jutry!*“ opravuje mě. Asi zase nějaká zapeklitosť lužické srbštiny.

■ Ještě o něco později

Už jsem si ujasnil smysl slov *Jutry* a *jěchać*. Popravdě řečeno, ani mě nenapadlo, že bych se něčeho takového vůbec MOHL účastnit. Kromě toho nemám žádný vztah ke koním, v životě jsem na tom nesesedl. Radši se poptám několika spolehlivých přátel, co si vlastně o takové pozvánce k *jutrownemu jěchanju* myslet – je to žert, nebo je to myšleno vážně? Urazí se někdo, když pozvání přijmu? Urazí se, když odmítnu? Výsledek porad je jednoznačný: *křížerem* smí být katolík, člen farnosti starší 14 let – což bez problému splňuju. A ať se nebojím, že by to místní vnímali jako nějakou vlezlost. Prý se budou všichni *wjeselić*.

■ Zima 2018

S blížícími se Velikonocemi se množí dotazy, jestli pojedou. Sice nevím, co všechno je s velikonočními jízdami spojené, ale přece jen tuším, že každý má dost práce se sebou a svým koněm, natož aby

si ještě na krk uvázel mě. Protože pro mě jako naprostého nováčka by musel zařizovat první poslední. Už taky znám lužickosrbskou pohostinnost, takže je mi jasné, že by se takový blázen bezpochyby našel a že by mi nikdo ani křivým pohledem nedal najevo, že jim přidávám starosti. Ale nechci ochotu a pohostinnost takhle zneužívat. Takže se snažím nějak diplomaticky vykroutit. Nakonec věc rozlouskne jistý starší člen budyšínské *wosady*. Jednou takhle v neděli po mši se ke mně přitočí a povídá: „Letos ještě ne, ale příští rok *pojěchaš*.“ Což zní rozumně, a tak se i stane.

■ Velikonoce 2018

Poprvé zažívám Velikonoce v srbské Lužici. Mám na starosti varhanní doprovod při ranní mši na Boží hod velikonoční. Mše se účastní převážně ženy, děti a starci. Muži jsou tou dobou dávno u koní. Ráno jdu do kostela ztichlým a opuštěným městem. Když mše končí, mám co dělat, abych se vůbec protlačil kostelními dveřmi ven. Přes hlavy přihlížejících vidím, jak se do sedla elegantně vyhoupne mohutná postava budyšínského faráře Scapana a celý průvod se dává do pohybu.

Během dne si obhlížím ještě chróscické a wotrowské *křížery* a večer jedu do Hrubjelčic, kde je jedna ze základen, odkud se vypravují koně do budyšínského procesí. Trošku nasát atmosféru a pomoci při odstrojování koní. Zkušenosti se budou příští rok hodit.

■ Podzim 2018

To se tak jednou v Chrósćících po zkoušce kostelního sboru mezi řečí zmíním, že bych měl asi začít trénovat jízdu na koni. Na místě dostávám tolik nabídek, že si mohu vybírat. Během pár dní sedím – poprvé v životě – na koni a před příchodem zimy ještě stihnu najezdit nějaký ten kilometr po lužických luzích a hájích.

■ Zima 2019

Ukazuje se, že nejsem jediný *křížer*, který neumí jezdit na koni. Nevím, jak je to na vesnicích, ale v budyšínském procesí jede spousta lidí, kteří to s koňmi mají podobně jako já. Po různu se domlouvají, kam je možné jet trénovat nebo brát hodiny v jezdecké škole. S Lucianem Kaulfürstem, což bude můj parták při velikonoční jízdě, jezdíme do Horní Borščí kousek za Budyšínem. Je to tady trochu dražší, ale je tu velká krytá jízdárna, kde se dá jezdit i přes zimu. Navíc s trenérským vedením, takže člověk opravdu získá aspoň základní jistotu při jízdě na koni. Jiní jezdí trénovat i do vzdálenějšího okolí, někdo dokonce až kamsi do Pirny. Kromě jezdeckých dovedností člověk mimoděk nasaje ještě jednu věc, která je pro *křížera* nutná: nelitovat času ani peněz.

■ Postní doba 2019

Začátkem postní doby se na faře koná první *křížerska zhromadžizna*. Kromě společné modlitby a nějakých organizačních věcí se tu řeší i to, komu co chybí z potřebné výbavy: já už mám zajištěné (z větší části vypůjčené, zčásti koupené) skoro všechno, chybí mi cylindr a jezdecké boty. Jiní jsou na tom hůř – některým odřekli jejich obvyklí „dodavatelé“ koní, protože kvůli suchu snižovali stavy. Bezvadně fungují místní „tam-tamy“, takže během chvíle celá Lužice ví a zabývá se problémem, že Breindlovi schází cylindr velikosti 59. Přinejmenším mám ten pocit. Samozřejmě že dotyčný cylindr mi nakonec přinese někdo, koho jsem o pomoc v této věci sám vůbec ne žádal.

Během celé postní doby se jednou týdně koná příprava, řekněme, duchovně-pěvecká. Ta je pro nováčky povinná, pro ostatní dobrovolná. Vede ji *kantor* (čili ten, který řídí společný zpěv při církevních příležitostech) Bosćij. Nacvičujeme zpěv velikonočních *kěrlušů*, připomínáme si duchovní smysl celé věci a z toho vyplývající požadavky na vystupování *křížera* na veřejnosti, zvláště s ohledem na to, že prakticky neustále

nás někdo fotí nebo natáčí, takže je třeba zachovávat důstojnost v každém okamžiku. (Jak jsem vyrozuměl, v časech před nástupem smartphonů bývala procesí poněkud „veselejší“.) Dostáváme pokyny pro modelové situace typu setkání s kamarády, setkání s opilcem, setkání s agresivním opilcem apod.

Na Květnou neděli se znovu schází *křížerska zhromadžizna*, tentokrát má slavnostnější charakter. Duchovní drží proslovy, představují se nováčci a jubilanti a domlouvá se konkrétní řazení celého procesí, policejní doprovod na příjezdech do města (koně na „start“ budyšínského procesí vyjíždějí ze čtyř různých „základů“ na okrajích města či v přilehlých vesnicích, kde lze pro ně zajistit potřebné zázemí).

■ Bílá sobota

Dopoledne odjezd do Hrubjelčic. Převzít koně, nahrubo očistit, osedlat, vyjet na krátkou projížďku, aby si každý svoje zvíře mohl aspoň trochu „osahat“ a otestovat, jak na sebe zvířata vzájemně reagují. Potom zpět do stájí a až do večera mytí, čištění a zdobení koní, sedel, postrojů. Kolem spousta lidí, kteří pomáhají při-

Velikonoční křížácké jízdy, které letos spatřit nemůžeme.
Foto: Edvard Papcun a Dominika Kraftová

mo u koní nebo chystají občerstvení nebo uklízejí. A samozřejmě spousta dětí, ty menší si hrají na dvorku, ty větší zastanou kus práce u koní. V pozdním odpoledni návrat do Budyšina, umýt se, převléct, protože večer již začíná slavnostní bohoslužba Vzkříšení.

■ Noc ze soboty na neděli

Ve 21:00 začíná v *tachantskej cyrkwi* (alias dómu sv. Petra) slavnostní bohoslužba Vzkříšení. Na rozdíl od běžných mší, které probíhají paralelně v různých kostelích odděleně lužickosrbsky a německy, tato je pouze jedna společná pro celou farnost (tudíž je tak plno, že část věřících si musí posadat do evangelické části chrámu) a je víceméně dvoujazyčná.

Křížerjo mají vyhrazený celý jeden „sektor“ pod kruchtou. Na závěr bohoslužby jsou z jejich řad do presbytáře vyzváni jménem všichni nováčci a jubilanti – u každého je oznámeno, zda pojede poprvé či popětadvacáté či popadesáté, a v odpovídající barvě (zelené, stříbrné, zlaté) pak dostává věneček, kterým si ozdobí oděv při procesí. Já jsem tedy jako nováček obdržel věneček zelený.

Nováčkům pak připadá ještě jeden úkol. Na konci mše se řadí hned za korouhve do čela slavnostního průvodu, ve kterém se přenáší do lužickosrbského kostela (Panny Marie, lužickosrbsky Našeje lubeje knjenje, německy Liebfrauenkirche) velikonoční světlo a svěcená voda. Nováčků je nás pět, já jediný starší, tudíž choreografie je následující: uprostřed já s lucernou a okolo mě čtyři mládežníci se svícemi. Za námi se řadí ostatní *křížerjo* a lužickosrbsbí farníci. Společně v průvodu za zpěvu *Raduj so njebyes kralowna* procházíme nočním městem. Oproti neděli je publika poskrovná, ale snad o to víc je toto procesí působivé. V lužickosrbském kostele se naplní nádoby svěcenou vodou, rozsvítí se paškál a po krátké modlitbě a požehnání se všichni rozejdou do svých domovů, aby urvali ještě pár hodin spánku. Tou dobou už totiž bývá po půlnoci – a *křížerjo* v neděli vstávají brzy.

■ Boží hod velikonoční

Budíček za svítání. Probudit ty, kteří zaspali. Dojet do Hrubjelčic, dozdobit koně, obléct se do *křížerského* úboru. Zapózovat fotore-

portérovi *Serbských Nowin*. Krátká modlitba. A pak vzhůru do sedla a – dál už to znáte, myslím, že dokonce lépe než samotní *křížerjo*.

■ Dny následující

Nebudu přehánět a tvrdit, že být *křížer* je zaměstnání na celý rok, to zase ne. Ale přece jen neděle všechno nekončí. Na velikonoční úterý se slaví v Róžantu děkovná bohoslužba. Vzhledem k tomu, že se v jednom kostele sejdou *křížerjo* ze všech procesí (v takovém množství, že si pomalu není kam stoupnout, natož sednout), má zpěv při bohoslužbách skutečně nevšední barvu i intenzitu.

Ve vhodném termínu během velikonoční doby se účastníci procesí sejdou na něčem, co se lužickosrbsky nazývá nějak jako „zhodnocení“; podle všeho má jít o neformální „afterparty“ u sudu s pivem. Ale nekončí ani práce: je potřeba pomoci lidem, kteří poskytli zázemí pro koně, aby provizorní stáje přeměnili zpátky na garáže, stodoly apod., vypořádat nějaké ty ztráty a nálezy. Všechno kožené před uskladněním očistit a ošetřit, aby to na příští Velikonoce bylo zase připravené. X

POHLEDEM

KDE ŽIJÍ CHUDÍ A KDE BOHATÍ V NĚMECKU

Lukáš Novosad

Loni prvního května jsme na facebookové stránce SPL publikovali reakci na jednoduchý novinový graf znázorňující výši výdělků v různých německých regionech, ve které autor doplnil své poznatky o ekonomické situaci v Lužici. Nyní se do médií dostaly nové informace o budování turistických a internetových sítí v Lužici, jež s původním postem přímo souvisejí. Přinášíme proto rozšířené znění někdejšího facebookového příspěvku.

Na konci dubna 2019 přinesly *Süddeutsche Zeitung* článek nazvaný „Wo die Reichen wohnen – und wo die Armen“ čili „Kde bydlí bohatí – a kde chudí“. Patří k němu i obrázek, který (pro obyvatele Německa zřejmě nikoli objektivně) jednoduše ukazuje rozložení příjmů v SRN. Je

z něj na první pohled vidět, že stále existuje značný rozdíl mezi někdejší NDR a NSR, přičemž jednoznačně vysvětluje, jakou „řiti“ je v rámci Německa Lužice – i že patří k nejchudším oblastem země. Mapa zachycuje situaci roku 2016 a byla vypracována v Institutu hospodářských a sociál-

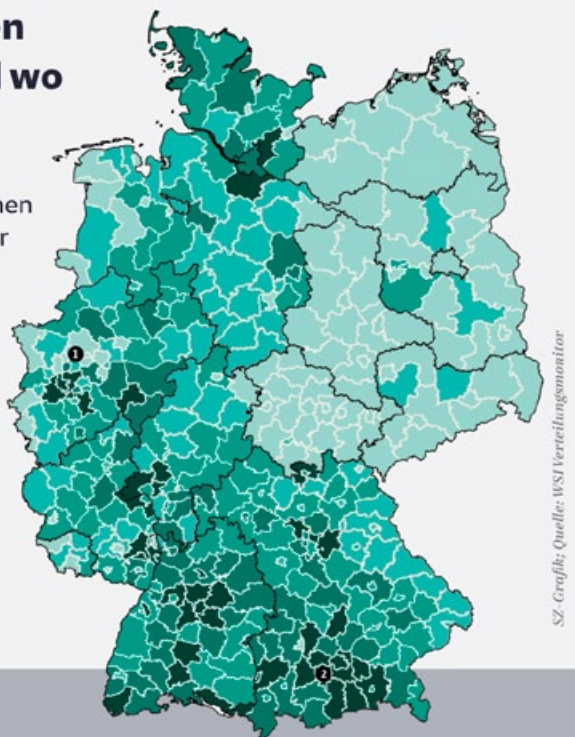
ních věd při Nadaci Hanse Böcklera. Doplňme k ní poznatky z Lužice: popis situace, jak mi ji prezentovali lužickosrbsbí přátelé.

■ Lužice na konci německého světa

Ekonomická migrace na západ Německa po roce 1989 patří ke zná-

Wo die Reichen wohnen – und wo die Armen

Verfügbares Einkommen pro Einwohner pro Jahr

Stiddeutsche Zeitung

mým „novým“ příčinám postupující germanizace v srbské Lužici, avšak pokud vím, nebyla dosud pořádně popsána (ve smyslu například číselných ukazatelů; o devadesátých letech, tedy o době těsně před internetem, je toho známo zatím asi nejmíň). Germanizace je to pozvolná a pomalá v tom smyslu, že mluvčí lužické srbštiny, kteří odešli na západ, tam nejsou nijak terorizováni pro svůj původ, ale ocitají se v izolaci a bez možnosti svůj jazyk adekvátně používat. Nástup sociálních sítí to změnil jen částečně, protože jde o nestálý prostor; diskusní fóra, kam se starší mluvčí naučili chodit před lety, zanikla, k novějším si už ne každý našel cestu – třeba kvůli nedostatku času v produktivním věku oproti rokům na studiích –, a z internetového světa tak zmizel. Přesto se ukazuje, že tito lidé jsou i ochotni a svolni předat lužickou srbštinu svým dětem, ale je to situace na úrovni regulární emigrace – jazyk má šanci udržet se nanejvýš

jednu další generaci, a to ještě jen jako rodinný kód s jedním z rodičů (čest výjimkám); navíc takoví lidé často umějí pouze mluvit, zatímco psát stěží, pokud vůbec, protože nenavštěvovali lužickosrbské školy.

Ještě před osmnácti dvaceti lety byla nezaměstnanost v Sasku celkově přes dvacet procent (souviselelo to s utlumováním uhelné těžby); v Horní Lužici byla tehdy sice nižší (vždycky je tam nižší, protože pracovní trh se tam opírá o rodinné grunty a drží se tradičních profesí spojených se zemědělstvím), ale i tak to znamenalo, že třeba z ročníků, které promovaly kolem roku 2003, odešly pryč z Lužice desítky procent mluvčích. Vrátili se jednotlivci (to jsou ti, kterých bude vždycky méně, tedy ti, kdo se vědomě rozhodli žít v Lužici a žít lužickosrbsky; vypadá to pak ale třeba tak, že rodina žije v Lužici a otec každé pondělí překonává stovky kilometrů do práce, kde zůstává do čtvrtka večera, kdy se zase stov-

ky kilometrů vrací domů). Do doby před koronavirovou krizí, dokud byla německá ekonomika pořád ještě aspoň trochu nakopnutá a dařilo se jí, se tento stav odrážel rovněž v Lužici: odcházelo méně lidí, zůstávali doma a prospívalo to celému národnímu životu. Co se stane po nastalém zlomu stávajících měsíců, se samozřejmě neví, proto uvažujme dále tak, jako by koronaviru nebylo. Jaké problémy trápily Lužici do konce letošního února?

■ Naděje v jezerech i v internetu

Především nedostatečné zasíťování: internetové i dopravní, které přitom může představovat obranný val proti úbytku obyvatel při další ekonomické krizi. Místní si dlouhodobě hodně slibují od vybudování Lužické jezerní krajiny v oblasti zatopených hnědouhelných dolů, která snad přiláká turisty a vytvoří pracovní místa. Jejich víra má opodstatnění, protože na konci února oznámila Marketingová agentura Horní Lužice-Dolní Slezsko (Marketing-Gesellschaft Oberlausitz-Niederschlesien), že rok 2019 byl v Lužici turisticky nejúspěšnějším. Zemi navštívilo přes dva miliony turistů, kteří zde přespali aspoň dvě noci (což znamená, že turistů přijelo mnohem víc, ale mnozí zůstali kratší dobu a není jak se jich dopočítat); nejnavštěvovanějším místem zůstal i po předchozích letech nadále Zhořelec (ve městě vloni přenocovalo přes tři sta třicet tisíc hostů), na druhém místě se rovněž tradičně udržel Budyšin, na třetím bylo Großschönau neboli Wulki Šunow v Žitavských horách. Do budoucna se počítá s nadále vzrůstající návštěvností, jelikož přibude hotelů v jezerní oblasti. Agentura sama se chce soustředit na zlepšení internetové reklamy podniků – a to nejen hotelů, ale i podnikatelů zejména v potravinářství a stravování; aktuálně proto na svých webových stránkách zřídila online shop a firmám nabízí jakési reklamní balíčky

na míru. (Ale jako ve všem jiném, co se ekonomiky týče, i tady platí, že všechny dosavadní plány mohou vzít po březnu a dubnu 2020 za své.)

Tím se dostáváme k avizované lužické bolesti, nedostatečné infrastruktuře. Vzhledem k mizernému pokrytí internetem (v tužemsku kromě opravdu odlehlých oblastí nepředstavitelnému) nemají obyvatelé v současnosti mnoho možností pracovat pohodlně z domova přes počítač – což se v době všeobecného homeoffice projevuje jako obzvlášť nálehavý problém. A ani pro ně není snadné cestovat na krátké ani delší vzdálenosti jinak než autem, jelikož chybí veřejná doprava, hlavně železniční (taky by stály za úpravu ceníky: kdekdo jezdí do práce do Drážďan, což sice není daleko a vlakem je tam třeba z Budyšína slušné spojení, jenže drahé, takže

lidé preferují auta a už tak přetížená dálnice A4, hlavní německý tah z Polska, zbytečně dostává zabrat navíc). Právě o nutnosti velkých investic do lužické infrastruktury hovořil vloni na valné hromadě Domowiny zmoněnec spolkové vlády pro menšiny Bernd Fabritius (CSU) a nepřímou je v souvislosti s plánovaným zrušením uhelné těžby k roku 2038, případně 2035, slíbil. Oficiální zprávy o budování širokopásmového připojení v Lužici z konce února 2020 hovoří o velikém odhodlání, které se zatím (přínejmenším ve zhořeleckém okrese) zdárně mění v realitu. Zemská rada rozdělila území do více dílčích regionů, aby šlo připojení budovat systematictěji. Sedmdesátí milionů eur přispěje saský stát, práce probíhají na osmi stech kilometrech a je nutno položit 4 200 km optických kabelů.

Stát však neřeší připojení všech obcí, protože některé se dosud staraly samy: v lužickosrbské sídelní oblasti například Slepó, Trjebin a Džěwin; ostatně loni v srpnu obdrželo Rowno od ministerstva hospodářství na věc šek na 2,3 milionu eur. Celkové náklady na širokopásmové připojení jsou v této oblasti odhadovány na 6,7 milionů eur, z toho 90 % uhradí spolkový a saský rozpočet, zbytek obce. Zároveň německý Telekom převeze náklady na připojení německo-lužickosrbského školského centra ve Slepém. Bez ohledu na to, z kterého fondu je placeno připojení té které obce, práce ve všech regionech mají být dokončeny v roce 2022.

Jak to dopadne, teprv uvidíme. Ale jak vidíme už teď, v Lužici je pořád s čím se vyrovnávat i bez ohledu na ekonomické zvraty. ✕

LITERÁRNÍ PŘÍLOHA

DWĚ SOTŘE (II. část)

Po Boženje Němcowej

Na pokračování přinášíme dosud nepublikovaný překlad povídky Boženy Němcové *Sestry*, který pořídil Petr Lipič a který se dochoval v rukopisném časopise lužickosrbských studentů v Praze *Serbowka* 1869–1870 a uložen je v *Lužickém semináři* v Praze.

„Kak pak bych bjez měcy chodzić móhla, zawěšći bych holčata na mnje z porstom pokazowali a wołali: Hlejće tu hordu, wona (87) so hladći jako wěste měščanske knježnički! To njemóžu činić. Ale hdyž budu twoja žona, Jurjo! Hdyž budžemoj we lěsu we samoće bydlić, tehdom so chcu hotować, kaž ty zechceš; jenoj hdyž sotru wopytać póndu, hda sebi měcu staju, ale nic wjacj z čerwjeny bantami, ně, potom změju hižom módre. Ach, Jurjo, ani wěrić to njemóžu, zo ty, tajko wosobny wučeny čłowjek, kaž jeho wšitcy ludžo rady maja – sebi mje, snadnu holcu, za žonu wuzwoliš sy. A přeće je temu tak – husto sy mi při žiwym

bohu přisahał, zo mje lubuješ, zo sebi mje za žonu wozmjěš, kak by to wěrnosć być njedyrbjała?!“, číše holčo praji a skłoni hłowu z poľnej krutej dowěru na Jurijowe ramjo. Wón pak ju wobjimajo a za rucy dđeržo ji lico a čolo koši.

„Njeje tebe nitchón widził, hdyž sy jow šla?“ praša so nadobo hajnk, jako by so na něšto dopomnił.

(88) „Nikoho njewidžach, Jurko; čeledź wjeseli so na delnej łucy, stari su pola rychtarjec na bjesadzi. Na to kedžbuju, zo mje nitchón z tobu njewohlada, njebych wusměchej we cyłej wsy čekła a bych tež tebe hanili; njewidža rady, hdyž so holca ze wsy wuda. A što by sotra rjekła,

hdyž by wot cyzeho wot naj lubosće powjesć dostała?“

„A hdže je dženc twoja sotra a swak, zo sy woteńć móhla?“ praša so Jurij.

„Wonej staj po polach do Rakec jětoj, maľeho holčka staj sebi sobu wzaľoj. Ach, Jurjo, hdyž by jenoj wěstotu twojeho slubjenja wot knjeza w rukach měł, zo we službje wostanješ, potom bych sotře Hanje wo naj lubosći spomnić móhla. Ty njewěš, tak mi na wutrobje čěžko, jako by tam kamjeń ležal, zo ji prajić njemóžu, hdyž so mje husto starosćiwje praša: „Ale Hańžka, čehodla pak sy tak zamyslena? Bóh zwarnuj, či tola zľe njeje? Čmi so či před woćemi?“ – a hižom mi

lěkarstwo (89) nosy, wobkłada mi hłowu z chłódnymi łopjenami a ja njesměm rjec: „Wšak je mi, Han-ka, derje, ja sym zbožowna a je-li na mni něšto widzieć, je jenoj lubošć a nic chorosć!“ – Při tym hładaše Hańžka šibale hajńkej do wočow, hnydom pak pokročowaše we swojim swěrnym rozpowědanju dale. „Ja njejsym hač dotal před sotru ani mysličku potajiła. Štyri lěta běch, hač mi moja luba mać a bórzy po njej tež nan wumrje. Hanna hačrunjež jenoj wo něšto lět starša hač ja, wza wšu starosć na so za wobej, wobhlada mje, staraše so za mnje, zo so sama mać bóle a lěpje njemóhla. Hdyž Wobza sebi ju za žonu žadaše, dyrbyeše přjedy swjaće slubić, zo mje wěčnje jako bratr lubować chce. Dósta slubenjo. A zawěrnó mjenje hač sotra Hanna tež wón mje njelubuje; njedopuští, zo by mi něchtón slómičku přez puć na křiž położył.“

Po wsy sebi ludźo powědaja: „Wobza so z Hańžu hordži, (90) žadyn nawoženja jim dobry dosć njeje, budźa sebi jeneho(?) přinjesć chyc, Bóh wě hdže jow!“

„Ja pak sym słyšał, zo sy ty hižom skoro móhl rjec slubjena někajkemu Hansej; wot teho ničo njespomniš?“ padže jě Jurij do řeče.

„No što pak to, haj, Hans z Rakec je tam jedyn raz pola nas był; jeho nan so z Wobzu derje znaje. Pozdžišo mi sotra wupowěda, zo je so Hans do mnje zalubował. Běch snadź zwoliła, njebych-li tebe tón tydźeň na ladach zetkała. Wot teho časa njejsym wjacy swoja. Tebe chcu lubować do wšěje smjerće, žaneho druheho.“ To dopowědajo wobjima Hańžka z horliwosću šiju lubeho a rady so wot jeho horco košić daše. – a tež –.

Běše hižom pozdže, hdyž Juri Hańžku hač na lěsa mjezu přewodžeše a potom naspjet chwata. Při wuchodže lěsa čaka na jeho přiwjazany kón, (91) njedočakajo zběha hłowu, z podkowami rozkopuje mjekhu zemju. Tu so zastýši

šćowkanje psa, kón rozčehnje nosy a wjesele rjehocy sweho knjeza witajo. „Jenoi tak wótre so njezraduj, Šibako,“ powjeda jemu Juri a wjedže jeho z lěsa, „zo njebychu na nas tudy rubježnicy lakałi, najeći wot zawistnych přećiwnikow, nětk dyrbi so jen njepowołanych wočow bojeć. Krasne je to stworjenje,“ šepťaje dále jako by zamysleny był, „nebych sebi myslil, zo na tychlech ladach tajka róža rozkćeje. Jenoi zbože mje k njej přiwjedło. – Škoda, hdyžby druhi jejnu róžu wušćipnył, njewě ani jeje rjanosć wažić! – Ale što tu zlubju, přisaham tej holcy, blaznosć so hnydom za kus wjesela na wěčne zawdać! o hłupako!!“

Z tajkim zlochkamyslnym hanjenjom skoči Jurij na konja a w runym měrje čěri po runini lećo do přědka.

Wjacy hač hodžinu puća (92) wot lěsa zdalena rozprěstrja so při samym měsće wilka wosobna zahroda. Srjedža njej steji krasny hród.

Při zadnych wrotach zahrody přechodźuje so wrótnik we tresatej drasći, pola jeho zastanje konjacy tež we livreji. „Hdže pak je zasy čěril?“ bruči pochmurjeny posledni. „Snadź na hońtwu?“ – měni wrótnik. „Ach, na hońtwu – zo byšaj jenoi řečaloj – znajemy tajku hońtwu. – To wšak je wšudžom tak. – Džiwam so jenoi, zo jeho hišćen njezabichu, ale wón ma helske zbože a hdybychu jemu hłowu hišćen jónu rozšćěpili, wón tola zasy do wohnja polěze.“

„Hdže pak tu šmaru dósta? To je šwarna rana być dyrbjała!“ praše so wrótnik.

„Komornik mi powjedaše, zo tu ranu we bitwje we Španskej dósta, ale njech mi to njebledži – tón je tež tajki – tehodla ničo njepraji.“

„Ty njejsy z nim we Španskej ani we Wlaskich był?“ (93) praše so zasy wrótnik.

„Bóh zwarnuj – mam to syte a sym spokojom, štož we Francowskej a we Němcach nazhonich. Jenom so tak hłowa wjerći, hdyž sebi to rozmysliš!“

Při tym zastýšešaj, zo zdalo-ka kón chwatajcy čěri, a po małej chwilcy zasta při wrotach přepóčeny Šibak. Jurij z jeho skoči, čisnje wuzdu njemdremlu konjacemu do rukow, konjej pak jako za pochwalenje hłowu majka. „Hnadna kněžna hižom domoj?“ praša so z krótku wrótnika.

„Haj, hnadny knježe,“ wotmołwi wrótnik ponižnje z měcu w rukach. Jurij chwata nuznje k rozswětlenemu hrodej a za nim pos, kiž lědma dycha našlapje.

A Hańžka kleči we swojej čichej komorcy, modli so za swojeho lubeho, prosy we njebieske požohnuwanjo za swoju lubosć! O wboha, přewboha Hańžka!!

(94) Nadžiju ja krutu mějach,
zo mje slónčko wohřeje!
Ale tu so jara zjebach, zymne
mrozy bija mje!

Čehodla khwata lud z cyłej wokołosće k městu do knježeje zahrody? Njeje hišćen njedžela ani swjaty dzeń, tež nic we měsće hermanke; a tola su wšitcy swjatočnje zdrasćen. – No na reje džeja a k wobjedu z radosću. Dženc je, dyrbiš wědžeć, našej hnadnej knježny narodny dzeń, sławny dzeń za město a wokołosć. Na tym dnju zhromadži so najwyša honoracia z města a tež wokołnych swójbow a sedži z našej knježny za jednym a tym samym blidom. Wjesny lud da sebi na knježim dworje derje być, blida su pod štomami nastajane a jědže polne, zo sebi hišćen na cyły tydźeň domoj nanosć móža. Na tym dnju je dowolene kóždemu, rjenje a hubjenje zwoblěkanemu, sebi zahrodu při a wokoł hroda wobhladać, tež džiwu zwěriny a jelenjace haje přechodźić, hdžež pod rjanymi (95) dubami wysokorohate jelenje, sorny a sorniki so wobchodźowachu a skakachu. Hrodowa zahroda je wot zwěriny přez rěku Łumšćanku džělana, wot kotrejež so kwětnica trochu wyše čehnje. We srjedža

tej samej stejí nadobny knježi hród štyriróžkojty natwarjeny. Wot teho wjedžeja terassy po šerokich marmorowych stupjenjach dele k rěcy! Tudy widziš wšu krasnosć zhromadženu! Žiwe, přecezelene trawniki, po trawnikach – tak krasnych, porjadnje zestajanych z kwětkow a róžičkow! – Što tu arabeskow, jamnow a krasnosće we všelakich pisanych kwětkach! A ščežki z drobnym pěskom wobsypane, jako žoltobrunne bančíki z pisanymi smužkami zboka nich so plećo. Štomički we najlěpším porjedže, kóždy wobřezany, wurjedženy, wudybjeny jako hólce na šulskim pruwowanju. – Sykawcy tu, chěžki a chlódčkownje z kozylistow, růžow, při tym tež hajki myrty a cipressy. Tu sebi ptački wjesele spěwaja, kotrež so tu z dalokich (96) cuzych krajinow we začatku nalěća zhromadža a meju, měsac kćenja a lubosće, překrasnja. Hdyž před wječorom jich slódké šcebotanje přestanje, hibocy so myrta a cipressa. Štó znaje te všelake melodie? Ach, su to spěwy zдалene wot njewuprajitej lubosće, je to postrowjenje swěrnej lubosće, kotruž

mać swojim małym wbohim zachowanym džěčom lěto wot lěta wobnowja, zo by so jim njezastyskało. Ale meja so minje, lěćo zańdže, wopušča nas spěwarjo a zrudna stoji myrta, začmowi so cipressa. We škleńcach zawrjene dokćewuja žadne róžički, jako holčki we njezbóžnej lubosći.

Oranžownja je přewilka, tu je lěsk figowcow, pavillony we italskim, činskim, francowskim a Bóh wě we kajkim hišćen wjacj porjedže zastawjene, a skónčnje tež krasna zahrodka za zymu. Hdyž je šera runina ze sněhom přikryta, na zelene so jenoj spomina, hež-li we holi čěmnozelene jehliny šmrokow a jědlow, tehdom je za (97) tymi škleńčanymi scěnamy wobraz južneho kraja k widženju.

We dźiwym parku rozšěrjachu so duby, šmróki, jědle a druhe rjane štomy, kotrež so ze swojimi hałzami mójnje k njeju pozběhaja. Mjez štomami so ščežki na wše strony křižuja. Jedna wjedže k šwajcarskej chěžcy. Druha do chlódneho lěska we putnistwje, kotraž je wonka ze skórami, ale nutřka z mjehkimi płatami wukładžena. Třeca k dom-

čkej na małej hórce, kotrejež stopy na dorickich stołpach wotpočuja. Štwórta do małego dólčka při rybniku, při njim je rybarjowa chěžka, při chěžcy pak so na wodze krasne čolmički kolebaja a młode bačony tam plowaja. Kóždy ščežka přiwjedže wopytarja k lubom wotpočinkej. – Jedna z nich pak wjedže do brěziny. Tam čěri so na narodnym dnju wša wjesna młodosć k rejam a k wjeselu. Na šerokim wilkim měsće stoji štom wudybjeny z wěncami a bantami, wokoł njeho wuhotwana młodosć k rejam radosće.

(98) Pod štomom steja blida, na kotrychž so jěsć a pić přihotuje, kaž kóždy požada. Tam chwataja holcy we čerwenych suknjach, rjanych wušiwaných mēcach z nowymi bantami pod hubu. Tam hólcy wuslěkani we bětych hamanowych košlach a richelatych šerokich klobukach na hłowje. Tam khodža nadobne maćerje, kotrež maja přez ramjo powijaki čisnjene a při rjanych mēcach cankojte čěpcy, dopokaz, zo su hižom žony.

(pokračování v příštím čísle)

Bobrówka-Niemcza (něm. Nimbsch), zaniklý dvůr u Zaháně ve Slezsku, kde se povídka odehrává.
Zdroj: www.zamkilubuskie.pl/bobrowka-niemczanimbsch

■ Lužickosrbské kulturní dědictví jako prostředek sebeidentifikace

Kulturní historička Jenny Hagemannowa, která sama pochází z Dolní Lužice, se ve článku otištěném v *Rozhladu* 12/2019 zamýšlí nad aktuálním postojem k lužickosrbskému kulturnímu dědictví v rámci regionální identity. Ve své disertační práci porovnávala Lužici a hannoverský Wendland z hlediska formování individuálních a kolektivních identit: jak se lidové tradice stanou kulturním dědictvím a jak se pak uplatňují v současném kontextu Německa a EU, přičemž vztahy mezi lidmi a prostory, v nichž žijí, chápe jako sociální procesy, jako vrstevnatý výsledek dlouhodobého diskursu, stálého hledání místa člověka ve světě. V Lužici jej lze sledovat od raného středověku až po aktuální pojmy „turistické oblasti Lužice“ či „hospodářského regionu Lužice“ v rámci tzv. strukturální změny, spjaté i s revitalizací území zničených těžbou, a tak zbavených paměti. Hagemannowa se opírá o (sociálně konstruktivistické) pojetí kultury u Stuarta Halla, který ji chápe jako výraz lidského života v společenství, soubor interpretačních vzorců, způsob porozumění a dorozumívání se ve vztahu k sobě navzájem i ke světu, a proto je v jeho pojetí úzce spjata s jazykem. Není totiž jen jedna kultura jednoho regionu a tento přístup podle ní umožní uchopit situaci v celé její složitosti. Již v úvodním sloupku dochází autorka k závěru, že není na závalu, věnuje-li se výzkumu své vlastní kultury – subjektivní vztah může být naopak přínosný, je-li přiznán, analysován a srozumitelně zapojen do práce. Dále upozorňuje na rozdíl mezi tradičním evropským (zde ně-

meckým, ale také v kontextu EU a UNESCO používaným) a vědeckým anglo-americkým (v rámci tam zformovaného oboru „Heritage studies“ vzniklým) chápáním pojmu „kulturní dědictví“, přičemž ve druhém případě pokládá za účelné používat raději přímo anglického pojmu Cultural Heritage, aby nedošlo ke zmateení. Jde o to, zda považujeme kulturní dědictví za věc, kterou lze vyzvednout z minulosti, chránit a předávat dál, či za sociální proces získávání hodnoty; pak je totiž kulturním dědictvím (jen!) to, co za ně lidé považují.

Roku 2014 byly „výroční společenské obyčeje a slavnosti Lužických Srbů“ zapsány do německého seznamu nehmotného kulturního dědictví. Jde celkem o 32 jednotlivých tradic, jak to odpovídá struktuře oficiální žádosti o zápis; ty však zahrnují celý proces fungování tradice ve společnosti, ne jen její „hmotné koreláty“, což zdůrazňuje jejich význam pro živé lidské společenství. Lužickosrbská kultura je tak teoreticky uznána za součást kultury (a identity) Německa; v praxi však často pro většinovou společnost zůstává spektakulárním kusem exotiky, jako něco jiného, cizího, často v duchu starých německých stereotypů kulturně méněcenného, barbarského. Evropská unijní idea „jednoty v mnohosti“ tak ve světle každodenní politiky zůstává teorií. A vývoj tradice v dědictví nemusí být tak jednosměrný a automatický, jak by se zdálo – oficiální uznání státem nezaručuje skutečné přijetí ostatními složkami obyvatelstva. V současné situaci, kdy se Lužice snaží najít nosnou podobu vlastní budoucnosti, kdy se hovoří o aktuálních konstrukcích identit, bude záležet na vývoji a konfigu-

raci nejrůznějších zájmů a potřeb na mnoha rovinách, kde a jak se lužickosrbské kulturní dědictví nakonec může uplatnit.

■ Nejstarší památka lužickosrbské lidové hudby

Publicista Měrko Šofta, autor řady kulturně historických příspěvků v *Rozhladu*, identifikoval dosud prakticky neznámý pramen k dějinám lužickosrbské lidové hudby (článek vyšel v *Rozhladu* 12/2019). Tisk o šestnácti stránkách kvartového formátu nese název *Bey der Hochadelichen von Metzradischen und von Portzigischen Vermählung, welche im Monath August 1766. in Weißenfels vollzogen wurde, überreichte seinen unterthänigen Glückwunsch nebst einer kleinen Abhandlung von den Heyraths-Gebräuchen der Oberlausitzischen Wenden, ein dem Hochadelichen von Metzradischen Hause unterthänig verbundenster Diener*, tj. „Při vysoce urozeném sňatku domu metzradovského a porzigovského, který byl vykonán v měsíci srpnu 1766 ve Weißenfelsu, předal své ponížené blahopřání vedle malého pojednání o svatebních obyčejích Hornolužických Srbů jeden vysoce urozeného domu metzradovského poníženě nejoddanější služebník“. Vyšel ve Zhořelci u tiskaře Fickelscherera jako anonymní dílo. Jak se však Měrko Šoftovi podařilo z náznaků v textu zjistit, jeho autorem byl malešický farář Petr Ponich (1716–1785), rodák ze Židowa u Budyšina, a sepsal jej jako dar svému patronovi Hansi Adolfovi z Metzradtu k jeho svatbě s Friederikou Louisou z Porzigu dne 21. srpna 1766. Nyní je tisk uložen v drážďanské Saské zemské knihovně – státní a univerzitní knihovně (SLUB) pod signaturou Hist.Sax.D.526,24.¹ Ponichovo dílo je významné tím,

¹ V digitalisované podobě je text zpřístupněn na jejích stránkách <https://digital.slub-dresden.de/werkansicht/dlf/80488/16/> – pozn. red.

že detailně doplňuje a koriguje starší pojednání o zasnubních a svatebních zvycích od Abrahama Frencla (okolo 1706, tištěno posmrtně 1754) co do terminologie, konkrétního průběhu obřadů, ale i jejich příprav (strava, kroj apod.): tak např. že si snoubenci při oddavkách vyměňují věnečky místo prstenů, že zatímco dříve nosili svatebčané-mládenci meče, nyní nosí šavle jen svobodní sedláci (k čemuž Šolta připojuje kritickou poznámku o potřebě revise stereotypního obrazu lužickosrbských poddaných vykořisťovaných německými pány), anebo že jako první před Smolerem uvádí zvyk střelení do vzduchu. Průvod vedou podle Ponicha dva hudeci nebo dudák, a zatímco Frenclův zápis „svatebního pochodu“ k oddavkám a od nich, zvaného tradičně „*przezpolo*“, se zřejmě ztratil, Ponich podle svého sdělení tutéž melodii vložil do textu v notovém zápise (A), a tak se dochovala; k ní pak připojil mladší variantu (B), kterou většinou hráli v jeho době. Měrko Šolta je srovnává s pozdějšími zápisy u Jana Hórčanského (1782–83) a v Kralově sbírce, kdy už se hrála při každé cestě jiná melodie. Ponichův záznam je důležitý jako dokument vývoje lužickosrbské lidové hudby v 18. století (máme tak podchycen vývoj jednoho typu prakticky po generacích), je to však také zatím její nejstarší dochovaný notový zápis.

■ Walter Wenzel: Serbske zažne stawizny w swětle mjenow. Kóńc a nowy zapocatki.

Jedenáctá a poslední kapitola seriálu slavisty Waltera Wenzela o lužickosrbských místních

a osobních jménech mezi Sálou a Bobrem/Kwisou, vydávaného na pokračování v *Rozhladu* (závěr vyšel v čísle 12/2019), pojednává o procesu a důsledcích podmanění lužickosrbských končin saským králem a nadvlády jeho následovníků. Wenzel krátce vysvětluje aplikaci germánského práva při ovládnutí území, budování feudální a církevní organizace. Připomíná příslušníky slovanských elit, kteří (nepochybně již jako křesťané) získali v novém systému jisté postavení. Christianisace znamenala zánik starého způsobu dávání a chápání osobních jmen, slovanská „pohanská“ jména byla nahrazena německými a po 11. století zobecněla i jména biblických osob a světců; v lužickosrbském jazyce se s novými jmény zacházelo podle jeho pravidel, vznikaly smíšené tvary. Od 12.–13. století se rozšířilo užívání dvojdílného jména – osobního přízviska a později jména rodinného. Místní jména na rozdíl od osobních přetrvala, protože měla orientační funkci – přizpůsobovali je však vlastnímu jazykovému a jmennému systému, takže je často zkomolili k nepoznání. Od 12. století byly zakládány i nové vsi pojmenované již primárně německy; vznikala ale i smíšená jména – podle lokátora, který však nosil slovanské jméno (např. *Kottmarsdorf* = Chotěmírova ves), nebo naopak utvořená slovanským způsobem z osobního jména německého (*Hajnicy/Hainitz* od jména Heino=Heinrich). Autor uzavírá pojednání připomenutím zásluh představitelů lipské onomastické školy, zejména jejích vůdčích osobností Ernsta Eichlera a Hanse Walthera, kteří se zásadně zasloužili o poznání

slovanských jmen nejen v Lužici a o výzkum jejich přínosu k dějinám jazyka, kultury a osídlení.²

■ Objev dosud neznámého lužickosrbského rukopisu z 18. století

Lubina Malinkowa představuje v lednovém *Rozhladu* nově objevený unikátní rukopis, který je nyní jako rodinné dědictví v majetku Weldona Mersiovského, potomka lužickosrbských emigrantů do Texasu (a českých pobělohorských exulantů do Lužice – referovali jsme v *ČLV* 7–8/2018, str. 51, zpráva *Z Čech přes Lužici do Texasu*). Ten ji o rukopise informoval a zpřístupnil jej ke studiu. Je to jeden z mála dochovaných příkladů bohaté rukopisné literatury, která vznikala v ochranovské bratrské obci v Malém Wjelkowě, o níž autorka psala v lednovém *Rozhladu* 2019 (viz *ČLV* 3–4/2019, str. 27–28) a která se podle jejího názoru uplatnila v daleko širším čtenářském okruhu, než se obvykle u rukopisů automaticky předpokládá. Jde o překlad anglické knihy *Grace abounding to the Chief of Sinners* z roku 1666, ve vězení sepsané autobiografie puritánského kazatele Johna Bunyana – autora světoznámé *Poutnickovy cesty*.³ Překlad nadepsaný *To je Bunijanowy Lebenslauf* do Ameriky odvezl Andreas Malcke, který žil ve Wichowech západně od Wósporka a roku 1855 se s rodinou vystěhoval do Serbi-
na v Texasu. Kniha je psána rukou vzdělance a z toho, že ji vystěhovalci zařadili mezi těch málo věcí, které mohli vzít s sebou, je zřejmé, jak si jí vážili. ✕

Připravila

Zuzana Bláhová-Sklenářová.

² Monumentální trojdílná encyklopedie obou autorů *Historisches Ortsnamenbuch von Sachsen* je ke stažení na stránkách <https://www.saw-leipzig.de/de/digitale-publikationen/Historisches-Ortsnamenbuch-von-Sachsen>. Eichlerova příručka *Die Ortsnamen der Niederlausitz*, vydaná nakladatelstvím Domowina r. 1975, není zatím dostupná online volně, pouze prostřednictvím Google Books – pozn. red.

³ Česky vyšla r. 2000 pod názvem *Milost přehojná největšímu z hříšníků udělená. Zpráva o uvěznění pana J. Bunyana*. – pozn. red.

V únorovém čísle *ČeskoLužického věstníku* ročníku 1920 již optimismus prvního vydání ochabl. V Německu byl totiž k tříletému žaláři odsouzen Arnošt Bart (1870–1956), spoluzakladatel a předseda Domowiny, především však čelný představitel Lužickosrbského národního výboru, jehož jménem jednal o autonomii Lužice či jejím připojení k Československu. S tímto programem se připojil též k československé delegaci na pařížské mírové konferenci. Po neúspěchu se navrátil do Německa, kde byl jako vlastizrádce zajat. Ze svého trestu si odseděl polovinu, poté se vrátil do Budyšina, kde se opět ujal řízení Domowiny a pokračoval i v politické kariéře (roku 1922 vedl výpravu Lužických Srbů, jež se v Praze setkala s prezidentem Masarykem). Text je pro dějiny českého vnímání Lužických Srbů zajímavý nekritickou vírou ve Společnost národů (která ale nemohla postavení Lužických Srbů v Německu ovlivnit, neboť to se na rozdíl od Československa nezávázalo k ochraně národnostních menšin), jež vyvrcholila v krizovém roce 1933. Nejzajímavější je však druhý odstavec, obsahující výčet článků z denního tisku. Bartův proces totiž byl na rozdíl od pařížských jednání o Lužici výborně mediálně pokryt, množství článků významně zvýšilo tuzemské povědomí o Lužických Srbech.

Připravil Ladislav Futtera.

VŮDCE LUŽICKÝCH SRBŮ ARNOŠT BART ODSOUZEN!

Proces Bartův sledován byl nejen v Lužici, ale i u nás s neobyčejným napětím. Čekali jsme, že Němci změní své zvrácené počínání a že propustí p. Barta na svobodu – než, nestalo se tak. Arnošt Bart odsouzen na tři léta pevnostního vězení a ke ztrátě práva na vykonávání veřejného úřadu! Německá vláda ukázala jasně svou tvář i své smýšlení o sebeurčovací právu národním. Lužičtí Srbové mají býti tím poraženi, mají býti zbaveni na 3 léta nejlepšího svého člověka, muže, jenž již tolik vytrpěl za vznešenou myšlenku národní svobody. Vždyť i naši čeští Němci uznávají, že p. Bart jednal nezištně a ideálně a „Prager Tagblatt“ dne 24. t. m. odsoudil přehmat německé vlády, ale říší Němci toho nechápou. Jsme přesvědčeni, že národní hnutí lužické tím

neutrčí, naopak zesílí, a že Lužičtí Srbové této křivdy *nezapomenou*.

Náš národ cítí tuto křivdu stejně trpce a nikdy neopustí sesterské Lužice. Svědčí o tom četné projevy našeho denního tisku a veřejné projevy vůbec. Z tištěných statí zvláště možno uvést článek *J. Jíry* ve „Venkově“ dne 21. ledna t. r. „K Bartovu procesu“, články „Čes. Slova“: „Dvojí loket“ z téhož dne a „Poroba našich bratří v Německu“ ze dne 23. t. m. a úvodník dra *Jos. Páty* v „Nár. Listech“ ze dne 24. t. m. „Lužický případ“. – Velice důrazný byl projev našeho „Národního shromáždění“, podaný dne 22. t. m. k ministru zahraničních záležitostí o intervenci ve věci Bartově, dále projev města Prahy, projev Společnosti slovanské vzájemnosti, našeho spolku „Adolf Černý“ atd.

Foto: Serbski kulturny arhiv
Zdroj: Wikimedia Commons

Doufáme pevně, že pan Bart bude propuštěn a vrácen svému lidu. Doufáme pevně, že pan Bart dočká se ještě sám lepších dnů a že bude odměněn za námahu svou svobodou svého národa. Svaz národů musí se ujmouti nejmenšího našeho slovanského bratra, nechce-li dopustit, aby mírová smlouva byla kusem papíru. ✕

NOVINY

Z Lužice

[KP 5. 1.]

České, lužickosrbské a ruské písně v Ralbicích – Na svátek Svaté rodiny, 29. prosince, doprovodil večerní bohoslužbu v Ralbicích mužský sbor Delany. Kromě lužickosrbských a ruských duchovních písní zazněla i česká koleda *Spi*,

Jezulátko, spi, již pro sbor upravila drážďanská skladatelka Silke Zimpelová. ✕

[SN 6., 20. 1.]

125 let nejstarších lužickosrbských pěveckých sborů – Sbor Meja připomněl své 125. jubileum

dvěma výročními koncerty v sobotu 4. ledna v hostinci Meja v Radworu, kde posluchači vyslechli zimní písně, úryvky z oratorií Korly Awgusta Kocora, moderní písně i lužickosrbskou sborovou klasiku jako například *Zerničku*. O několik dní později oslavoval i ralbický

kostelní sbor Lilija, a to výročním koncertem v Sernjanech. ✕

[SN 10. 1.]

Tobias Dünow na cestě po lužickosrbských organizacích – Nový braniborský vládní zmocněnec pro lužickosrbské záležitosti a státní tajemník Tobias Dünow (SPD) navštívil ve čtvrtek 9. ledna na své první pracovní návštěvě Chotěbuz. Seznámil se s lužickosrbskými institucemi v Lužickosrbském domě, zavítal do Nadace lužickosrbského národa, Lužickosrbského ústavu, Domowiny a dolnolužickosrbské knihovny. ✕

[SN 17. 1.]

Podpůrný spolek pro lužickosrbskou školu Michała Hórniku ve Worklecích – Založilo jej oko-

lo dvaceti zájemců. Jeho cílem je např. podporovat školní projekty, jednotlivé studenty, poskytovat konzultace ve vzdělávání a tím i zvyšovat renomé školy. ✕

[KP 26. 1.]

600. výročí založení Bratrstva svatého Šebestiána (Boscána) – Slavnostní akce v Chrósćicích trvaly od 17. a vyvrcholily večerním procesím se svíčkami a večerní bohoslužbou 19. ledna. O den později, na světcův svátek, chrósćickým věřícím požehnal a pozdravil je biskup Heinrich Timmerevers. Bratrstvo sv. Šebestiána bylo založeno na počátku 16. století v době moru, v průběhu historie několikrát zaniklo a naposledy bylo obnoveno roku 2000. (*Doplněno z internetových zdrojů.*) ✕

[SN 28. 1.]

Dešno vesnicí budoucnosti – Dolnolužická ves Dešno vyhrála zlatou medaili celoněmecké soutěže „Naše vesnice má budoucnost“. V pátek 24. ledna na zemědělském veletrhu Zelený týden v Berlíně předala zástupcům obce spolková ministryně pro výživu a zemědělství Julia Klöcknerová (CDU) čestný certifikát, medaili i peněžní cenu ve výši 15 000 eur. Dešno vyniká výjimečně silným mezigeneračním vesnickým společenstvím a úspěšným udržováním vesnických, zemědělských a lužickosrbských tradic. ✕

*Ze Serbských Nowin podává
Alena Pawlíkec
a z Katolského Posoła
Kryštof Peršín.*

ZE ŽIVOTA SPL

■ **Revitalizace Hórnikovy knihovny** Jak jsme již informovali v ČLV 9–10/2019, Domowina a Společnost přátel Lužice obdržely v loňském roce dotaci saské zemské vlády na revitalizaci Hórnikovy lužickosrbské knihovny v Praze. Projekt je rozložen do dvou let a jeho

cílem je restaurování knih starého fondu, který byl poškozen povodní v roce 2002, ale také doplnění vybavení knihovny a další investice do údržby, chodu a vybavení knihovny v celkové výši 80 000 eur.

Počátky provázely ne zcela zanedbatelné nesnáze, protože

administrativa přeshraniční dotace je komplikovaná, to ale z větší části vyřizuje právě Domowina a také Kontaktní kancelář Svobodného státu Sasko, sídlící v Lužickém semináři v prvním patře. Na nás je samotná realizace projektu. Potýkali jsme se proto s po-

Ptačí svatbu si užil i syn českého učitele v Lužici Oskar Šlechta, který v lužickosrbské mateřské škole v Budyšině dostal čestnou roli brašky.
Foto: Pavel Šlechta

tíží sehnat co nejrychleji dostatek restaurátorů, protože začátek projektu se z původně plánovaného dubna přesunul na září, a to kvůli dlouho odkládanému slavnostnímu předání smlouvy, přitom se ale nepočítalo s tím, že by se část prostředků alokovaných pro rok 2019 přesunula do roku 2020.

Nakonec se ale vše podařilo a polovinu částky jsme zvládli vyčerpat; pořízeno tak bylo vybavení na údržbu knih (čisticí houby, žehlička na papír, podpěry pro knihy atd.), disky (tam budou uložena data s digitalizovanými knihami, restaurátorské zprávy apod.) a především trezor. Knihy starého fondu byly desinfikovány a vyčištěny a ty nejvíce poškozené se restaurují. Hotové jsou mimo jiné Ticinova historie poutního místa Róžantu *Epitome historiae Rosenthalensis* a lužickosrbská gramatika, obě vydané na konci 17. stol. v Praze, nebo lužickosrbský překlad *Rukopisu královédvorského*. Součástí projektu je také restaurování rukopisného časopisu *Serbowka*, který se řadí k tomu nejvzácnějšímu, co knihovna vlastní. Digitalizace sice není do projektu zahrnuta, podařilo se však získat dalšího sponzora v Praze, díky němuž můžeme tento unikát skenovat a mít digitální zálohu dříve, než jednotlivé svazky opustí Lužický seminář na restaurování.

Část již zrestaurovaných knih měla být prezentována na lužickosrbské výstavě na Pražském hradě v červnu 2020, ovšem s ohledem na aktuální zdravotnickou situaci v to můžeme pouze doufat. Restaurátorské práce ale dále pokračují. ✕

*Eliška Oberhelová,
vedoucí projektu*

■ Benedikt Dyrlich v Praze

V pondělí 13. ledna se v Lužickém semináři konala beseda s básníkem, dramaturgem, novinářem a politikem Benediktem Dyrlichem u příležitosti vydání druhého

dílu jeho knihy *Doma we wućekach*, což je výběr z autorova deníku a jeho novinových i jiných veřejných příspěvků z let 1990 až 2018 (první díl pojednává období od šedesátých let do roku 1989). Setkání moderoval Milan Hrabal. Dyrlich, zjevně potěšen soustředěným zájmem posluchačů a uvolněn tím, že v cizině nemusí zohledňovat domácí bolístky, odpovídal na kterýkoli dotaz z publika ochotně a obsáhle a sděloval věci, jež nebývá zvykem od lužickosrbských mluvčích slyšet – a obecně jemu nepředstíraný kriticismus konvenoval.

Zazněly například názory, že Domowina by se měla decentralizovat, nezůstávat uzavřena v Lužickosrbském domě, ale že by naopak měla mít zaměstnance roztroušené po relevantních spolicích (včetně SPL). Dále že by její předseda měl každý měsíc nebo aspoň čtvrtrok obrážet české a polské politiky, pěstovat s nimi vztahy a hovořit s nimi o tom, co by mohli dělat pro Lužici. Že Domowina neuvažuje koncepčně, nemá představu, co dělat za deset let, naopak že funguje chaotickým stylem „a teď všichni hurá na Europeadu a dál se uvidí“. Že předseda Dawid Statnik má zřejmý politický talent, jenže nemá o koho se v Domowině opřít, protože ostatní v úřadu nemají sílu, tah ani politické myšlení. (Ostatně proto bylo dle Dyrlicheho nutné zřídit Lužickosrbský sněm. Lužičtí Srbové prý kvůli dvěma totalitám nikdy neměli možnost se politicky rozvinout, a tak jejich politické myšlení a uvažování je stále infantilní, což existence plnohodnotného zastupitelského orgánu, jako je Lužickosrbský sněm, může změnit.) Dyrlich pokračoval, že co se politiky týče, Stanisław Tilich nikdy nehnul prstem ani pro lužickosrbské školství, ani proti těžbě uhlí v Lužici, že naopak Marko Šiman se vždycky snažil věci měnit a posouvat ve prospěch

Lužických Srbů. Rozmluvený autor nezůstával pouze u politických témat – řekl též, že se srbská Lužice kulturně nesmí věnovat pouze folkloru, což se děje v posledních desetiletích, nýbrž že naopak musí usilovat rozvíjet také náročné formy umění, což prý se aktuálně neděje skoro vůbec.

Došlo i na zajímavé historické anekdoty, například když Dyrlich pobaveně, ale hrdě přiznával, jak ve své složce, kterou si na něj vedla tajná východoněmecká policie Stasi, našel do němčiny přeložené své básně, jež sám nepřeložil ani je nikomu k překladu nezadal. Nebo že je poslední Lužický Srb, na kterého měla Stasi udání – konkrétně v prosinci 1989. Po těchto vzpomínkách zauvažoval o tom, jak složité vlastně je se v Lužici vypořádávat s minulostí a že k tomu nikdy kloudně nedošlo (zmiňoval čerstvé úmrtí někdejšího šéfa Domowiny Jurije Gróse, výsostného komunisty, ale zároveň přesvědčeného Lužického Srba, který se za lužickosrbskou věc vždycky pral, takže po něm zůstává nezodpověditelná otázka, jestli Domowina za NDR Lužickým Srbům spíše škodila, protože byla příkladně komunistická – ještě za revoluce vydávala rezoluce přísně propartajní –, anebo jim prospívala, protože je bránila před šikanou vrchnosti). Dyrlich přiznával, že de facto celý život musel spolupracovat s lidmi, kteří na něj donášeli, ale kteří mu přitom hodně pomáhali v práci: konkrétně připomněl hudebního skladatele Detlefa Kobjelu, bez něhož by prý se Zwjazk serbskich wumělcow nikam neposunul. Přitom ale Kobjela holt na svého předsedu Dyrlicheho práskal.

Celkově Dyrlich působil jako člověk, který poté, co se zbavil funkcí, se uvolnil a svede mluvit k věci, srozumitelně, promyšleně a důležitě. Tvrdil například, že je nutné, aby někdo konečně pořádně sumarizoval a analyzoval čes-

ko-lužickosrbské dějiny 20. století, protože o nich stále nevíme dost. Připomněl, že jen on sám mívával pravidelné styky s Milošem Zemanem, Jiřím Paroubkem nebo Vladimírem Špidlou (a podotkl, že to je slušný člověk a dobrý politik, ale že Lužičtí Srbové ho nikdy nezajímali; zatímco Zemana ano, ví o nich, nasliboval jim ještě jako premiér kdekdo, ale pořádně nakonec nic neudělal atp.). K tomuto punktu Dyrlich dodal, že se ani přesně neví, který český politik se jak zasazoval třeba za udržení druhých stupňů lužickosrbských škol, který a zda vůbec některý se jak dotazoval a trval na udržení těchto škol atp.

Záznam besedy včetně závěrečného Hrabalova přednesu několika Dyrlichových básní, zájemci najdou na Youtube kanálu SPL. ✕

NoLu

■ Ptačí svatba pro pražské děti

Po loňském prvním ročníku uspořádala SPL i letos oslavu lužickosrbského svátku ptačí svatba, a to v neděli 26. ledna. Děti se tentokrát zúčastnilo dokonce čtrnáct, protože chřipková epidemie ještě nepropukla v plné míře. Vyrobity si ptačí masky, ozdobily talířky a naučily se několik ptačích písniček. Rodiče se mezitím bavili kvízovou hrou. Po setmění se všichni

s lampiony vydali ke Karlovu mostu, kde děti v maskách zazpívaly a Katja Brankačec se svými syny dokonce přidali jednu píseň lužickosrbskou. V Lužickém semináři mezitím ptáčci dětem připravili nadílku. ✕

red

■ O české hudbě v Chrósćících

V sobotu 25. ledna vystoupili Ondřej Šrámek a Lukáš Novosad v rámci přednáškového cyklu v chrósćické Putniske hospodě, kterou vlastní redaktorka Serbského rozhlasu Monika Gerdesowa. První promluvil o dějinách české duchovní a vážné hudby a zdůraznil odlišnosti jejího vývoje od dění v Sasku i to, jak se potkávala s lužickosrbskými tvůrci a čím je inspirovala. Druhý rozebral odlišnosti českého a lužickosrbského textu písně *Andulko šafářova / Hancičko wowčerjowa*, poté předvedl, jak různě se vyvíjela společenská funkce písně *Kde domov můj / Hdže statok mój* v Čechách a v Lužici, nakonec představil několik lužickosrbských předělávek českých popových písní z 50. až 80. let minulého století. Přednášející hovořili lužickosrbsky a přišlo si je poslechnout asi pětadvacet posluchačů; diskuse byla dlouhá a zaujatá. ✕

NoLu

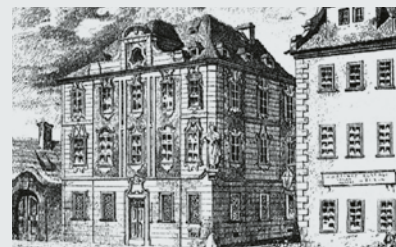
Vážení přátelé Lužice, jak jistě víte, vzhledem k epidemii způsobené virem COVID-19 jsou vládním nařízením zakázány kulturní a další společenské akce, tedy i **Společnost přátel Lužice ruší veškeré akce do konce dubna.**

Podobná situace panuje i v Lužici, a tak se **letos neuskuteční každoroční velikonoční jízdy**, tedy alespoň ne ve formě, na jakou jsme zvyklí.

Redakce Česko-lužického věstníku proto nyní připravuje speciální číslo věnované aktuálnímu dění. Vy zatím ve vládou nařízené karanténě můžete sledovat nejen spolkový Facebook, ale nově také **blog na webových stránkách spolku:** www.luzice.com/category/blog.

Děkujeme těm, kteří již uhradili své členské příspěvky či předplatné časopisu, a prosíme ty, kteří na to zapomněli, aby tak učinili.

Pevné zdraví všem přeje
předsednictvo

Poškozená Ticinova lužickosrbská gramatika před restaurátorským zásahem a po něm.
Foto: Tereza Hromádková a Irena Ruml Fortelná